

«РОЗКОЛОТЕ ГОЛОСУВАННЯ» ЯК ПОКАЗНИК КЛІЄНТАЛЬНО-ПАТРОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МЕШКАНЦІВ МИКОЛАЇВЩИНИ

У статті подається порівняльний аналіз результатів голосування мешканців Миколаївщини на парламентських виборах 1998, 2002 та 2006 рр. Зокрема, приділяється увага голосуванню в одномандатних виборчих округах. Робиться висновок, що для мешканців Миколаївщини є характерним явище «розколотого голосування», що виступає як один із показників клієнтально-патрональної моделі електоральної поведінки громадян.

Ключові слова: вибори, електоральна поведінка, електорат, клієнтально-патрональна модель електоральної поведінки, «розколоте голосування».

В статье подается сравнительный анализ результатов голосования жителей Николаевщины на парламентских выборах 1998, 2002 и 2006 гг. В частности, уделяется внимание голосованию в одномандатных избирательных округах. Делается вывод, что для жителей Николаевщины характерно явление «расколотого голосования», которое выступает как один из показателей клиентально-патрональной модели электорального поведения граждан.

Ключевые слова: выборы, электоральное поведение, электорат, клиентально-патрональна модель электорального поведения, «расколотое голосование».

There is a comparative analyze of voting results by citizens of Mykolayiv region on parliamentary elections in 1998, 2002, 2006. The attention is paid to voting in the single-mandate constituencies. The conclusion becomes that phenomenon of «deviating voting» is one of the indicators of patron-client model electoral behavior.

Key words: elections, electoral behavior, electorate, patron-client model of electoral behavior, «deviating voting».

Змішана виборча система (мажоритарно-пропорційна) засвідчила, що попри свою партійну ідентифікацію виборці паралельно віддають свої голоси за кандидатів-мажоритарників, які представляють зовсім інші політичні течії (або взагалі є безпартійними). В свою чергу, впровадження пропорційної виборчої системи в Україні викликало її широке дискусійне обговорення. Ряд учених та політиків виступають за її доцільність, інші – наголошують на її неефективності. Однак, як засвідчили результати парламентських та місцевих виборів 2006 р., її застосування не стало вирішенням питання, пов'язаного зі звичкою громадян віддавати перевагу конкретним особам, а не політичній програмі партії/блоку.

Актуальність даного дослідження пов'язана з дискусією в політикумі щодо найбільш оптимальної виборчої системи.

Мета дослідження: використовуючи метод порівняльного аналізу, на конкретному фактичному матеріалі показати, що для мешканців Миколаїв-

щини під час виборів 1998, 2002 та 2006 рр. було характерним «розколоте голосування»; довести, що «розколоте голосування» є одним із показників клієнтально-патрональної моделі їх електоральної поведінки.

Вивченню явища «розколотого голосування» присвячено невелику кількість наукових розвідок. Так уперше інформацію про існування даного явища можна зустріти у праці вітчизняного дослідника О. Петрова. Він наголошував, що сутність «розколотого голосування» полягає в тому, що результати голосування в багатомандатному виборчому окрузі не співпадають із результатами в одномандатному [1]. Серед інших українських учених, які приділяли увагу цьому явищу в контексті своїх наукових досліджень, слід назвати О. Зубченка та В. Руженцеву. Однак перший із зазначених авторів використовує поняття «розколоте голосування» в рамках вивчення електоральної культури населення Південного регіону України [2]. В. Руженцева зазначає, що в

науковій літературі також можна зустріти суміжне «розколотому голосуванню» поняття «голосування, що відхиляється», або «відхилене голосування». Останнє набуло свого поширення серед американських виборців на рівні президентських виборів в 90-х рр. ХХ ст. Воно ґрунтується на особистісному голосуванні за кандидата всупереч партійній прихильності [3]. За пропорційної виборчої системи сутність «розколотого голосування» полягає в розбіжностях голосування до загальнонаціонального та місцевих представницьких органів. Російський дослідник І. Безрукавников із цього приводу зауважував, що до вищого законодавчого органу підтримують сильніших, аби «не пропав» голос. Обираючи міську чи районну раду, виборці часто схильні надавати шанс дрібнішим партіям, що представлені популярними особистостями чи акцентують актуальні локальні проблеми [4].

В науковій літературі виділяють ряд причин існування «розколотого голосування». На думку дослідника Д. Позняка, прихильники партійної ідентифікації головними причинами вважають незавершеність процесу політичної структуризації в суспільстві, несформованість політичної ідентифікації та плутанину виборців у назвах та виборчих платформах партій [5]. Згідно з теорією раціонального вибору, громадянин, обираючи кандидата-мажоритарника, сподівається покращити своє становище в короткостроковій перспективі. Голосуючи за партію/блок, виборець покладає надії на зміни в довгостроковій перспективі [6]. У свою чергу, вітчизняний соціолог О. Зубченко зазначає, що «застосування різних типів виборчих систем породжує інструментальні ефекти суперечливості виборчої поведінки, внаслідок чого виникають такі електоральні феномени, як «розколоте голосування» [2].

Результати голосування на виборах до ВРУ засвідчили, що перемогу в багатомандатному виборчому окрузі здобула Комуністична партія України (далі – КПУ) – 38,87 % голосів [7]. В одномандатних округах – представники різних політичних сил. Так до складу Парламенту III скликання від Миколаївщини ввійшли: 1. ВО № 127 *Горбачов Віктор Сергійович*, 1961 р. н., освіта вища, проживає в м. Миколаєві, генеральний директор приватних торговельних підприємств безпартійний, самовисуванець; 2. ВО № 128 *Кінах Анатолій Кирилович*, 1954 р. н., освіта вища, проживає в м. Києві, президент Українського союзу промисловців і підприємців, член Народно-демократичної партії (далі – НДП), самовисуванець; 3. ВО № 129 *Матвеев Володимир Йосипович*, 1943 р. н., освіта вища, проживає в м. Миколаєві, заступник генерального директора «Завод імені 61 Комунара», член КПУ, КПУ; 4. ВО № 130 *Гаркуша Олексій Миколайович*, 1952 р. н., освіта вища, проживає в м. Миколаєві, перший заступник голови Миколаївської обласної державної адміністрації, член Аграрної партії України (далі – АПУ), самовисуванець; 5. ВО № 131 *Акопян*

Валерій Григорович, 1958 р. н., освіта вища, проживає в м. Києві, віце-президент акціонерного товариства закритого типу «Інтергаз», безпартійний, самовисуванець; 6. ВО № 132 *Настенко Олександр Анатолійович*, 1956 р. н., освіта вища, проживає в м. Миколаєві, спеціальний кореспондент газети «Вечерний Николаев», безпартійний, партія «Наша Україна» (далі – НУ) (партія «Реформи і порядок») [8].

Отже, серед депутатів-мажоритарників безпартійних було троє (А. Акопян, В. Горбачов, О. Настенко), представників АПУ – один (О. Гаркуша), КПУ – один (В. Матвеев), НДП – один (А. Кінах). Вищезазначені результати дають нам підстави стверджувати про існування «розколотого голосування» на Миколаївщині. Виняток становить обрання народним депутатом члена КПУ та представника даної політичної сили В. Матвеева. На наш погляд, це обумовлено не тільки високою підтримкою КПУ з боку населення, а й особистісним відношенням та певною популярністю серед виборців. Адже часто люди одного підприємства голосують за висуванців зі своєї фабрики чи заводу. Крім того, В. Матвеев був одним із небагатьох політиків, який демонстрував сталі політичні переконання. З цього приводу Д. Кляхін зазначає, що по всій Україні на парламентських виборах 1998 р. ліві виборці голосували за двома принципами: «тому, що Симоненко» або «щоб не Кучма», то в Миколаєві був і третій – «голосую за Симоненка, тому що з ним Матвеев» [9]. Усе це дало змогу останньому отримати перемогу в боротьбі з київським бізнесменом, Президентом інвестиційної кампанії «Інтех-МБ», членом та висуванцем НДП С. Сопруном. На думку вітчизняної дослідниці О. Яцунської, перемога В. Матвеева була свідченням того, що «вибори можна виграти при максимальному використанні ідеологічного чинника і при мінімальних грошових витратах», спираючись на партійний ресурс [10, с. 120].

Щоправда, результати виборів у 129-му окрузі рішенням суду від 28 квітня 1998 р. були визнані недійсними. Повторне голосування призначили на 16 серпня 1998 р. У результаті виборчої боротьби перемогу отримав київський підприємець, член НДП С. Сопрун, головним конкурентом якого був комуніст А. Медведев.

Політична належність інших п'ятьох народних обранців також не співпадала з результатами партії-переможниці в багатомандатному окрузі. Звертає увагу на себе той факт, що у виборчій боротьбі 127-го виборчого округу головними конкурентами були: крупний підприємець, власник мережі продовольчих магазинів В. Горбачов та доцент Миколаївського сільськогосподарського інституту, член КПУ О. Гриньов. Перемогу вдалось отримати молодому та енергійному підприємцю, не пов'язаному на той час із жодною політичною силою, В. Горбачову. Крім того, підтримку представників бізнес-кіл з боку електорату підтвердив безпартійний кандидат,

самовисуванець В. Акоюн – віце-президент товариства «Інтергаз». Йому вдалося здобути перемогу з великим відривом від свого конкурента – члена та висуванця КПУ М. Тертичного. Успіх В. Акоюна був обумовлений не тільки високим рівнем упізнання (насамперед, він був мешканцем м. Київ). У першу чергу, значні дивіденди йому дали обіцянки повністю газифікувати місцевість [11].

Окремо слід зазначити, що головними конкурентами А. Кінаха та О. Гаркуші виступали представники КПУ. Політична кар'єра в області перших двох багато в чому будувалась на підтримці курсу діючого Президента Л. Кучми [12]. Попри те, що О. Гаркуша спирався на підтримку авторитетної пропрезидентської структури – Українського союзу промисловців та підприємців (далі – УСПП), він обіймав посаду першого заступника голови Миколаївської обласної державної адміністрації. На думку українського фахівця в області місцевого самоврядування О. Яцунської, це дало йому змогу мати «...в своєму арсеналі широке коло підлеглих, у тому числі й голів райдержадміністрацій, не без допомоги яких він набрав максимальну кількість голосів» [10, с. 120]. У свою чергу, перемога А. Кінаха була обумовлена як підтримкою з боку влади, так і географічним фактором «ефект друзів та сусідів». Так майбутній народний обранець у 1981 р. почав працювати на Миколаївському суднобудівному заводі «Океан». Згодом А. Кінах указом Президента від 26 березня 1992 р. був призначений представником Президента України в Миколаївській області. 1 лютого 1995 р. він був звільнений з цієї посади в зв'язку з обранням головою Обласної ради. Вже 5 липня 1995 р. А. Кінах призначений віце-прем'єр-міністром України. Тому не дивно, що населення Миколаївської області віддало перевагу члену провладної політичної сили НДП А. Кінаху [13].

Безпартійний кандидат у депутати О.Настенко, попри те, що він представляв доволі непопулярну політичну силу на Миколаївщині (адже партії «НУ» (Партія «Реформи і порядок») вдалося здобути лише 2,04 % голосів) також зміг випередити представника КПУ С. Кравченка.

Отже, парламентські вибори 1998 р. продемонстрували прагматичний та патерналістський характер голосування виборців Миколаївщини. Прагматичність голосування полягала в тому, що вибір електорату ґрунтувався на передвиборчих обіцянках кандидатів (які представляли успішних представників бізнес-кіл). Патерналістський характер голосування обумовлювався підтримкою достатньо відомих та впливових кандидатів, очільників великих підприємств та врахуванням досвіду їх діяльності на місцевому рівні. Крім цього, великий вплив на клієнтально-патрональну модель електоральної поведінки мав «ефект друзів та сусідів» і можливість використання адміністративного ресурсу місцевого номенклатурою.

Результати виборів у 2002 р. продемонстрували не тільки зміну політичної палітри на Миколаїв-

щині. Фахівцями було відмічено, що парламентські вибори 2002 р. відбувались під значним впливом адміністративного ресурсу з боку місцевої номенклатури та провладних партій/блоків [10, с. 162; 14; 15]. У січні 2002 р. Комітетом виборців України (далі – КВУ) було проведено моніторинг подій щодо порушень під час виборчої кампанії по виборах народних депутатів України. Було зафіксовано порушення заборони агітації тих партій/блоків, кандидатів, які користувались підтримкою адмінресурсу. Найпоширенішими порушеннями називали: використання службового становища керівниками органів місцевої влади та місцевого самоврядування (а також керівництвом установ, підприємств, організацій); використання державних коштів, службового транспорту, приміщень, засобів зв'язку тощо на користь певної партії/блоку чи кандидата; підтримка блоку «За ЄдУ!» та окремих кандидатів у мажоритарних округах; адміністративний тиск на суб'єкти виборчого процесу та ЗМІ тощо [16]; примусове залучення працівників установ та організацій, а також студентів і школярів для агітації, часто – у службовий/навчальний час; розпорядження підлеглим щодо дій на підтримку певного блоку чи кандидата, які видаються в письмовій або усній формі; робота посадових осіб органів державної влади (які не пішли у відпустку на час виборів) у штабах виборчого блоку або кандидатів; безкоштовне надання рекламної площі для агітації за певний блок/кандидата в державних ЗМІ; відверта агітація з боку посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування [15].

Результати голосування в 2002 р. знову продемонстрували перемогу КПУ в багатомандатному окрузі – 29,29 % голосів [17]. В одномандатних виборчих округах результати були наступні: 1. ВО № 128 *Горбачов Віктор Сергійович*, 1961 р. н., освіта вища, проживає в м. Миколаєві, народний депутат України, безпартійний, самовисуванець; 2. ВО № 129 *Кузьмук Олександр Іванович*, 1954 р. н., освіта вища, проживає в м. Києві, в розпорядженні Президента України (в у кадрах Міністерства оборони України), безпартійний, ВБ «За Єдину Україну» (далі – ВБ «За ЄдУ!»); 3. ВР № 130 *Круглов Микола Петрович*, 1950 р. н., освіта вища, проживає в м. Миколаєві, помічник голови Державної податкової адміністрації України, член Партії регіонів (далі – ПР), самовисуванець; 4. ВО № 131 *Рябікін Павло Борисович*, 1965 р. н., освіта вища, проживає в м. Києві, народний депутат України, безпартійний, самовисуванець; 5. ВО №132 *Акоюн Валерій Григорович*, 1958 р. н., освіта вища, проживає в м. Києві, народний депутат України, член АПУ, ВБ «За Єдину Україну!»; 6. ВО № 133 *Козловський Анатолій Михайлович*, 1942 р. н., освіта вища, проживає в м. Миколаєві, голова акціонерного товариства відкритого типу «Родючість», член АПУ, самовисуванець [18].

Попри перемогу КПУ в багатомандатному виборчому окрузі, серед кандидатів-мажоритар-

ників безпартійних було 3 (В. Горбачов, М. Круглов, О. Кузьмук), представників АПУ – 2 (В. Акоюн та А. Козловський), ПР – 1 (М. Круглов).

Необхідно зазначити, що серед депутатів, що були переобрані до наступного складу ВРУ (далі – інкубентів), В. Горбачов не змінив своїх політичних уподобань. Так упродовж свого депутатського терміну власник мережі магазинів усі чотири роки перераховував свою зарплатню парламентаря дітям-інвалідам Чорнобиля. Крім того, напередодні висування кандидатів В. Горбачов оприлюднив результати голосування з приводу повернення пілг ряду категорій населення. Депутат заявив, що більшість членів блоку «За ЄДУ!» проголосували «проти», а з фракції СДПУ(о) лише семеро були «за». Також В. Горбачов зробив заяву про намір заснувати премію в 1000 гривень за піймання порушника закону про вибори [19].

Натомість, київський підприємець В. Акоюн увійшов до складу АПУ. Він знову був переобраний мешканцями області на новий термін. Його головним конкурентом виступив київський підприємець Є. Лох. Проте минула депутатська діяльність В. Акоюна, зокрема обіцянки газифікувати сільські місцевості, активна допомога школам та дитсадкам, лікарням та малозабезпеченим громадянам, спонсорська допомога районним газетам дозволила В. Акоюну отримати 44,74 % (проти 13,10 % відповідно) [11; 18].

На думку вітчизняної дослідниці О. Яцунської, особливістю парламентських виборів 2002 р. у Миколаєві було те, що вони «відбулися під інтенсивним ідеологічним впливом правлячих партій і місцевої державної адміністрації» [10, с. 164]. Однак, незважаючи на даний факт, кандидати, що представляли провладні політичні партії/блоки, не змогли здобути перемогу. Наприклад, головним конкурентом миколаївського підприємця В. Горбачова по 127-му виборчому округу був заступник голови облдержадміністрації, член НДП та висуванець ВБ «За ЄДУ!» М. Рихальський (27,71 % проти 12,70 % відповідно); конкурентом М. Круглова по 130-му виборчому округу виступав голова Миколаївської районної державної адміністрації, член АПУ та висуванець ВБ «За ЄДУ!» М. Карпенко (17,82 % проти 15,83 % відповідно); у 131-му виборчому округу виборча боротьба відбувалася між народним депутатом П. Рябікіним та заступником голови облдержадміністрації, членом АПУ та висуванцем ВБ «За ЄДУ!» І. Шульгою (40,52 % проти 23,72 % відповідно). Отже, незважаючи на посади деяких кандидатів у депутати та їх належність до провладних політичних сил, їм не вдалось одержати перемогу.

Щоправда, окремо слід зазначити про значну підтримку з боку місцевої влади экс-міністра оборони, генерала О. Кузьмука, який балотувався в 129-му виборчому округу. Цю підтримку можна пояснити тим, що він був представлений в одному із своїх візитів А. Кінахом, який на той час займав посаду прем'єр-міністра України [12]; під час передвиборчої боротьби в соборі Різдва Пресвятої

Богородиці О. Кузьмука благословив архієпископ Миколаївський та Вознесенський Питирим; його кандидатуру підтримали представники більшості миколаївських заводів, таких як МГЗ, «Зоря-Машпроект», ВАТ «Дамен Шип'ярдс «Океан» [10, с. 162].

У 130-му виборчому окрузі головними супротивниками були колишній губернатор М. Круглов; голова Миколаївської районної державної адміністрації, член АПУ (висуванець ВБ «За ЄДУ!») М. Карпенко; київський підприємець В. Ксьонзенко. Проте ні належність М. Карпенка до впливових політичних сил, ні вдала передвиборча кампанія В. Ксьонзенка не змогли вплинути на вибір електорату [10, с. 162]. Перемогу отримав М. Круглов – уродженець Миколаївщини, з якою пов'язана його політична діяльність. Так з 1985 до 1987 р. він обіймав посаду заступника голови Ленінського райвиконкому м. Миколаєва; потім – помічника голови облвиконкому, першого заступника голови Миколаївського міськвиконкому; з 1992 р. був першим заступником голови Миколаївської облдержадміністрації. 14 липня 1994 р. А. Кінах у якості голови Обласної ради призначив М. Круглова першим заступником з виконавчої роботи. 3 липня 1995 р. він обіймав посаду виконуючого обов'язки голови Миколаївської облдержадміністрації. В червні 1997 р. йому запропонували посаду Міністра транспорту України. 8 червня 1998 р. М. Круглов був призначений головою обласної державної адміністрації [20]. Таким чином, активна суспільно-політична діяльність та публічність М. Круглова забезпечила йому підтримку з боку виборців.

У 131-му виборчому окрузі виграти вибори вдалось народному депутату-інкубенту П. Рябікіну. В 2000 р. у цьому ж окрузі він одержав перемогу на перевиборах до ВРУ. Інший лідер – А. Козловський, завдяки могутній підтримці на виборах з боку облдержадміністрації, вийшов переможцем у виборчих перегонах у 133-му окрузі [10, с. 163].

Отже, результати голосування 2002 р. засвідчили, що активне застосування адміністративного ресурсу не завжди ефективний та становить запоруку перемоги. Якщо в багатомандатному виборчому окрузі ВБ «За ЄДУ!» зайняв 2-ге місце в загальному рейтингу (14,14 %), то відданість депутатам-мажоритарникам ґрунтувалась на особистісному відношенні електорату, рівні популярності депутата в окрузі та області в цілому [21]. Про це свідчить кількість переобраних депутатів до новобраного складу Парламенту IV скликання. До них належать троє із шести кандидатів: А. Акоюн, В. Горбачов та П. Рябікін. Однак ми вважаємо, що даний висновок не можна вважати безапеляційним. На Миколаївщині Центром вивчення громадської думки «Наваль-Експерт» у грудні 2001 р. було виявлено, що тільки 18 % респондентів пам'ятають, за кого вони голосували на минулих парламентських виборах, 57 % пригадати цього не змогли [19]. Таким чином,

неспроможність виборців згадати прізвища депутатів свідчить про несвідомий вибір громадян, їх байдужість до результатів виборів та відсутність свідомого підходу до голосування. На нашу думку, таке голосування носить короткостроковий, необґрунтований та нерідко спонтанний характер.

Використовуючи порівняльний аналіз результатів голосування у 1998 та 2002 рр., можна побачити, що в багатомандатному окрузі перемогу завжди здобувала КПУ (проте загальний рейтинг підтримки даної політичної сили почав зменшуватись у 2002 р. – 38,87 % та 29,29 % відповідно). Голосування в одномандатних виборчих округах продемонстрували зміну політичної належності кандидатів. Якщо в 1998 р. депутатів, які входили до лав провладних політичних сил (АПУ та НДП), було двох, то в 2002 р. їх кількість становила 3 особи (членів АПУ-2, ПР-1). Крім цього, 2 із кандидатів в депутати були висуванцями від провладного ВБ «За ЄдУ!» (до складу якого входили вищезазначені політичні партії). Отже, ми вважаємо, що з метою посилення свого впливу на виборців, кандидати в депутати почали шукати підтримку з боку політичних партій/блоків. Дана підтримка забезпечує використання широких можливостей не тільки фінансового, а й адміністративного характеру.

Вибори 2006 р. проводились за пропорційною виборчою системою. Вони засвідчили синхронне голосування за партії/блоки-лідери до ВРУ, Миколаївської міської та обласної рад. Однак «розколоте голосування» полягало в перевагах електорату голосувати за деякі партії-аутсайтери загальнонаціонального рівня до складу місцевих органів влади. Результати виборів виглядали наступним чином: до ВРУ – ПР (50,34 %), БЮТ (11,89 %), Блок «Наша Україна» (5,59 %), КПУ (5,33 %), СПУ (4,27 %) [22]; до міської ради – ПР (31,47 %), Блок Н. Вітренко «Народна опозиція» (10,35 %), БЮТ (7,68 %), Громадський блок «За Владимира Чайку» (5,54 %), ПЗУ (4,86 %), КПУ (3,3 %) [23]; до обласної ради – ПР (31,57 %), БЮТ (10,53 %), Блок Н. Вітренко «Народна опозиція» (8,25 %), «Народний блок Литвина» (6,33 %), КПУ (4,44 %), Блок «Наша Україна» (3,54 %), СПУ (3,48 %), ПЗУ (3,26 %) [24].

Так партіями-аутсайдерами на загальнонаціональному рівні виявились Блок Н. Вітренко «Народна опозиція», «Народний блок Литвина» та ПЗУ. За перший із зазначених партій/блоків виборці Миколаївщини віддали 4,75 % голосів, за «Народний блок Литвина» – 2,53 %, за ПЗУ – 0,85 % голосів [22].

До складу виборчого списку Блоку Н. Вітренко «Народна опозиція» входило 21 мешканців м. Миколаєва та області [25]. Попри те, що дана політична сила не змогла ввійти до складу ВРУ 2006 р., вона одержала 15 місць у міській (2-ге місце в загальному рейтингу) та 14 місць (3-тє місце відповідно) в обласній раді [23; 24]. Висока підтримка даного політичного об'єднання була обумовлена входженням Миколаївщини до так

званої «червоної смуги» України та стабільною підтримкою лівих політичних сил. Зокрема, ідеї Блоку Н. Вітренко «Народна опозиція» щодо державного Союзу з Росією, Білоруссю та створення Єдиного економічного простору; федеративного устрою держави; подвійного громадянства; державного статусу російської мови; проти вступу до НАТО, ВТО, ЄС та реабілітації воїнів ОУН-УПА знайшли свою підтримку серед мешканців міста та області [26]. Окремо слід зазначити, що використання підтримки відомої політичної сили дало змогу до ввійти складу міської ради 4 пенсіонерам, 1 безробітному, 4 робітникам, 2 викладачам, 1 студентці та лише 3 підприємцям [23]; до складу обласної ради – 6 безробітним, 5 пенсіонерам, 4 робітникам та 1 підприємцю [24]. Тобто, в даному випадку, модель клієнтально-патрональної електоральної поведінки знаходить своє відображення у високій підтримці лівих політичних сил.

«Народний блок Литвина» був достатньо впливовою політичною силою на Миколаївщині. Всього до виборчого списку цього блоку входило 18 мешканців м. Миколаєва та області. Його головним представником в області був О. Гаркуша (№ 71 у виборчому списку блоку). Крім того, до даного списку входили такі авторитетні особи, як М. Москаленко (голова Миколаївської обласної ради, № 119) та В. Травянюк (заступник голови Миколаївської обласної ради, № 162) [25]. Входження до складу «Народного блоку Литвина» відомих та впливових особистостей у межах Миколаївської області обумовило представництво в облраді (6,33 % або 11 місць). Так до складу даного блоку в обласній раді входили 5 підприємців, 2 членів облради попереднього скликання, 1 робітник, 1 викладач, 1 лікар та 1 представник державного підприємства [24].

Партія Зелених України здобула мандати як у міську, так і в обласну ради. ПЗУ завжди мала представників у міській раді. В 1998 р. – 2 депутатів, 2002 р. – 3, в 2006 р. – 7. Одним із лідерів цієї партії був депутат міської Ради останніх трьох скликань С. Літвак. Окремо слід зазначити, що 4 кандидати, котрі балотувались від ПЗУ, були безпартійними, інші 3 входили до складу партії [23]. В обласній раді кількість депутатів від ПЗУ становила 5 осіб, які не були членами партії. При цьому дана політична сила жодного разу не входила до складу облради попередніх скликань [24]. На нашу думку, голосування за ПЗУ як конкретну політичну силу не мало місце та було свідченням відданості конкретним особам (адже, до ВРУ ця партія набрала лише 0,85 % голосів). Авторитет кандидатів, що балотувалися від даної партії, дав шанс мати своїх представників на обласному та місцевому рівнях.

Окрему увагу слід приділити Громадському блоку «За Владимира Чайку». До його складу входили партії-аутсайтери загальнонаціонального рівня ПРП та ДПУ. В Миколаївській міській раді даний блок отримав 5,54 % голосів або 8 мандатів. Серед обраних депутатів 6 було приватними

підприємцями, 1 – директор громадської організації «Фонд розвитку Миколаєва» та 1 – телеоператор Миколаївської обласної державної телекомпанії [23]. При цьому лише 2 із вищезазначених входили до складу міської ради попередніх скликань (В. Євдокимов у 1998, 2002 рр. та О. Баштовий у 2002 р.). На нашу думку, успіх даного політичного об'єднання був обумовлений високою популярністю діючого мера та його підтримкою виборцями м. Миколаєва на посаду міського голови.

Результати голосування на виборах 2006 р. засвідчили про самоідентифікацію мас не з політичними програмами, а з особистістю лідерів та попередньою політичною, економічною діяльністю, високим рівнем популярності кандидатів в депутати. Проте так звана «лівизна» політичних поглядів мешканців міста і області забезпечила підтримку Блоку Н. Вітренко «Народна опозиція».

Отже, спираючись на фактичний матеріал, ми вважаємо, що для мешканців м. Миколаєва та області під час виборів 1998, 2002 та 2006 рр. характерним було «розколоте голосування».

Останнє виступає одним із показників клієнтально-патрональної моделі електоральної поведінки громадян. Про це свідчать:

1. Переваги мешканців голосувати за кандидатів-мажоритарників – представників інших політичних сил.

2. Відданість електорату достатньо впливовим та відомим конкретним особам, які володіють великими можливостями, капіталом та впливом (тобто, виборці стають клієнтами кандидатів).

3. Вплив географічного фактора на голосування («ефект друзів та сусідів»).

4. Підтримка знову переобраних депутатів із попереднього складу представницьких органів влади.

На наш погляд, усе це свідчить про прагматичний та патерналістський характер голосування, який набуває рис системності, що повторюється від виборів до виборів. Тому логічно буде припустити, що клієнт-патерналістська модель електоральної поведінки громадян стає закономірною та традиційною для виборців Миколаївщини.

ЛІТЕРАТУРА

- Петров О. В. Соціальне регулювання електоральної поведінки в умовах українського суспільства, що трансформується : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.07 / О. В. Петров. – Харківський державний університет. – Харків, 1999. – 180 арк.
- Зубченко О. С. Електоральна культура як об'єкт соціологічного дослідження : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / О. С. Зубченко. – Гуманітарний університет «Запорізький ін-т державного та муніципального управління». – Запоріжжя, 2007. – 234 арк.
- Руженцева В. І. Політичні орієнтації пострадянського студентства: динаміка та факторна обумовленість : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / В. І. Руженцева. – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – 194 арк.
- Безрукавников И. А. Теоретические и практические проблемы изучения электорального поведения избирателей муниципальных образований : монография / И. А. Безрукавников. – Астрахань : Изд-во АГТУ, 1999. – С. 21–23.
- Позняк Д. Соціально-психологічні механізми політичної свідомості виборців / Д. Позняк // Соціальна психологія. – 2004. – № 1. – С. 31–45.
- Грин Д. П. Объяснение политики с позиций теории рационального выбора: почему так мало удалось сделать? / Д. П. Грин, И. Шапиро // Полис. – 1994. – № 3. – С. 122–149.
- Обрані в багатомандатному виборчому окрузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>.
- Обрані в одномандатних виборчих округах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>.
- Кляхін Д. Миколаїв: усе ще червоний? Чи сірий? [Електронний ресурс] / Д. Кляхін // День. – 1999. – № 218. – 25 листопада. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/7421/>.
- Яцунська О. О. Миколаїв від перебудови до незалежності: історико-політичний аналіз / О. О. Яцунська. – Миколаїв, 2007. – С. 117–253.
- Торжинский А. Наш чужой депутат [Електронний ресурс] / А. Торжинский // Николаевские новости. – 2005. – 28-31 марта. – Режим доступу : <http://www.niknews.mk.ua/archiv/arc3.shtml?2005/13/64>.
- Политическая элита украинских регионов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://srch.slav.hokudai.ac.jp/ukrregions/data/141.html>.
- Життєвий та професійний шлях кандидатів на пост Президента України 2004 р. Анатолій Кирилович Кінах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=3844>.
- Стріха М. Хотіли як краще, а вийшло як завжди, або ж пропаганда як засіб уникнути агітації [Електронний ресурс] / М. Стріха. – 2002. – 15 січня. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2002/1/15/20614.htm>.
- Вимкнули світло – чекай на приїзд Ющенка – 2002. – 27 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pravda.com.ua/news/2002/2/27/21499.htm.
- Деякі примхи партійного рекламування у період виборів [Електронний ресурс] // Research Update. – № 7/255. – 2002. – 18 лютого. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1842&mode=thread&order=0&thold=0>.
- Обрані в багатомандатному виборчому окрузі виборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>.
- Обрані в одномандатних виборчих округах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>.
- Кузнецов А. Миколаїв: місто й електоральне поле в тумані [Електронний ресурс] // Контекст – 2002. – № (13). – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1849&mode=thread&order=0&thold=0>.
- Круглов Николай Петрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://srch.slav.hokudai.ac.jp/ukrregions/data/140.html>.
- Партії, які за підсумками голосування набрали 4 % та більше у регіоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v>.

22. Відомості про підрахунок голосів виборців в межах регіону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/W6P001>.
23. Кресла депутатів Николаевского горсовета дождались своїх хозяев! / Николаевские новости. – 2006. – 24–30 апреля.
24. В новый состав Николаевского облсовета прошли 12 безработных, 10 пенсионеров, 21 прежний депутат, настоятель храма и слесарь... // Николаевские новости. – 2006. – 8–14 мая.
25. Виборчий список партії (блоку). Блок Н.Вітренко «Народна опозиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/W6P001>.
26. Передвиборна програма Блоку Наталії Вітренко «Народна опозиція» Прогресивної соціалістичної партії України та Партії «Русько-Український Союз» (РУСЬ) [Електронний ресурс] // Голос України – 2006. – 7 березня. Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/LIBRARY/povni_text/program_vitrenko.html.
27. Виборчий список партії (блоку) «Народний блок Литвина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/W6P001>.

Рецензенти: Багмет М. О. – д.і.н., професор;
Сорока С. В. – к.політ.н., доцент.

© Локтіонова Д. А., 2011

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2011 р.